

האם חובה לבצע בדיקות למניעה ואבחון מוקדם של מחלות?

ונשמרתם מאד לנפשתיכם (דברים ד, טו)

במאמרנו לפרשת ואתחנן בשנה שעברה התמקדנו בהבנת המושג של "ונשמרתם מאד לנפשתיכם". הבאנו דיון מרתק הנוגע לאופן שבו חז"ל למדו מפסוק זה את חובת השמירה על הגוף, מומלץ לעיין שם. בשורות הבאות נתמקד בהיבטים מעשיים של חובת השמירה על הגוף.

אחד התחומים הצומחים ביותר במערך הרפואי בימינו הוא תחום הרפואה המונעת. לצד הפעילות הענפה שנועדה להרגיל את הציבור לאורח חיים בריא, ומערך החיסונים לגיל הרך, אנו לומדים להכיר עוד ועוד פיתוחים מדעיים וטכנולוגיים שמתמחים באבחון מוקדם של מחלות.

אבחון מוקדם, הן ברמת הסיכון והן ברמת שלב מוקדם של מחלה שכבר התפרצה, עשויים להיות קריטיים בסיכויי ההחלמה של החולה, ובסיכוי למנוע אצלו את התפרצות המחלה מלכתחילה. כך בבדיקות שונות (כמו ממוגרפיה או קולונסקופיה) שמיועדות לאבחון או מניעה של סוגים שונים של סרטן, בדיקת רמת הסיכון להתפתחות סוכרת, ועד בדיקות גנטיות מעמיקות שמטרתן לחשוף סיכונים לעוד מגוון רחב של מחלות.

האם בכלל מצוות "ונשמרתם מאד לנפשתיכם" חובה לבצע בדיקות אלו?

ישנן כמה טענות בפי אלו החושבים שאין ענין מיוחד לבצע בדיקות אלו. נציג את הטענות ואת ההתייחסות אליהן.

הטענה הראשונה מתבססת על הנאמר בתהלים (קטז, ו) "שומר פתאים ה'". בגמרא בכמה מקומות מצינו התנהגות שמתעלמת מסכנה מסויימת, וחז"ל אמרו על כך "שומר פתאים ה'", שהקב"ה שומר על מי שמתנהג בעולמו בלי לחשב את הסכנה האורבת לפתחו. כך נאמר בשבת (קכט, ב) לגבי מי שמבצע הקזת דם בערב שבת, וכך מצינו במי שאוכל תאנים וענבים בלילה ואינו חושש מסכנת "גילוי" (עבודה זרה ל, ב), ועוד. המשותף למקרים אלו הוא התנהגות תמימה ורגילה של האדם בעולמו, בלי לחשוב יותר מדי על סיכונים אפשריים שעלולים לצמוח מהתנהגות זו, אף שהוא מודע להם. כיוצא בזה,

יש לכאורה מקום לטעון כי גם מי שחי את חייו ואינו ממהר לבצע בדיקות כאלה, הקדוש ברוך הוא שומר עליו מן הסכנה והוא יכול להמשיך בחייו ולהימנע מהבדיקות.

אך הדבר אינו נכון.

בשמירת שבת כהלכתה (פרק לב סימן א) כותב בענין זה, כי יש להבדיל בין התנהלות תמימה ביחס לאירועים שהעולם איננו מחשיב אותם לסכנה, שאז יש לומר "שומר פתאים ה'", אבל סוג דברים שישנה מודעות בעולם לסכנתם ולאופן מניעתם, כך שהאדם איננו יכול לומר שפשוט התעלם מהסכנה, אלא למרות שהוא היה מודע אליה הוא בכל זאת החליט להתעלם ממנה – על כך לא נאמר שומר פתאים ה'.

מלבד זאת, כתב הצפנת פענח (בראשית במבוא עמ' 49), שלא נאמר כלל זה אלא בסכנות שנובעות ומחויבות מטבע העולם, שאז מותר להיכנס לסכנה זו ואין חובה למנוע אותה (לדוגמה, חז"ל התייחסו לכל לידה כסכנה וכל יולדת נחשבת לחולה שיש בו סכנה מספר ימים לאחר הלידה, וכמובן שאין איסור על כניסה להיריון). אבל דברים שאינם מחויבים מטבע העולם חובה למנוע אותם ולא נאמר לגביהם "שומר פתאים ה'".

בקובץ שיעורים (כתובות אות קלו) כותב גם כן כדברי הצפנת פענח, ומדגיש היבט נוסף: לדבריו, כל דבר שהוא חלק מדרכו של עולם, נחשב הדבר שהאדם איננו יכול למעשה להתגונן מפניו; הרי לא נדרוש ממנו להימנע מפעולות בסיסיות בחייו. לעומת זאת, ככל שהאדם יכול להתגונן מפני פגעים רעים מבלי שהדבר יפגע באורח חייו, זוהי חובתו.

לפי זה, פשוט הדבר שמחלות קשות שאינן מחויבות על פי טבע העולם, כל עוד ניתן למנוע אותן זוהי חובתו של האדם, בפרט כאשר אופן המניעה, הבדיקה, איננו שולל מהאדם דבר.

עוד כתב האחיעזר (חלק א אבן העזר סימן כג), שלא מצינו ענין זה של "שומר פתאים ה'" אלא בסכנות שרמת הסיכון היא קלושה ורחוקה, אבל סיכון ממשי מחייב את התייחסות המתאימה וחובת האדם למנוע אותן.

טענה נוספת גורסת "תמים תהיה עם ה' אלוקיך" (דברים יח, יג). המצדדים במניעת הבדיקות למניעת מחלות מצטטים גם את דברי רש"י על הפסוק:

"התהלך עמו בתמימות ותצפה לו, ולא תחקור אחר העתידות, אלא כל מה שיבא עליך קבל בתמימות ואז תהיה עמו ולחלקו".

לטענתם, בדיקה לגילוי מוקדם של סיכון לחלות במחלה מסויימת או אבחון של מחלה בשלביה המוקדמים נכללים ב"חקר עתידות", ואילו על היהודי הבוטח בה' להימנע מכך ולנהוג בתמימות מתוך ביטחון בה'.

גם טענה זו איננה נכונה כלל, ומלמדת על עיוות מחשבתי. הרי בענייני עסקיו של האדם הוא מתאמץ בכל כוחו לחזות את העתיד ולאסוף כל נתון אפשרי בכדי לנתח את ההתפתחויות והסיכונים האפשריים. רק כשהדבר מגיע לענייני רפואה בהם יש לאדם מעט רתיעה טבעית מטיפול בעתידו, הוא משליך את חששו על ה' וחושב שבכך הוא זוכה למעלת התמימות.

הכוונה בפסוק היא שונה לחלוטין, ומטרתה לאסור על פנייה לגילוי עתידות אצל איצטגנינים וקוסמים וכיוצא בזה, אלא לבטוח בהקב"ה, או לפנות בשעת הצורך לנביא או לאורים ותומים. כך כותב הרמב"ן:

"וטעם תמים תהיה עם ה' אלהיך - שנייחד לבבנו אליו לבדו, ונאמין שהוא לבדו עושה כל והוא היודע אמתת כל עתיד, וממנו לבדו נדרוש העתידות, מנביאו או מאנשי חסידיו, רצוני לומר אורים ותומים. ולא נדרוש מהוברי שמים ולא מזולתם, ולא נבטח שיבואו דבריהם על כל פנים, אבל אם נשמע דבר מהם, נאמר "הכל בידי שמים", כי הוא אלהי האלהים עליון על הכל היכול בכל משנה מערכות הכוכבים והמזלות כרצונו מפר אותות בדים וקוסמים יהולל. ונאמין שכל הבאות תהיינה כפי התקרב האדם לעבודתו. ולפיכך אחר אזהרת שאלת העתידות מקוסם ודורש בעד החיים אל המתים, אמר שתהיה תמים עם השם בכל אלה, ולא תירא ממגיד עתיד, אבל מנביאו תדרוש ואליו תשמע".

הרמב"ן חוזר על הדברים גם בפירושו לבראשית (יז, א). מדבריו אנו לומדים 2 נקודות: 1. אין לשאול על העתיד אצל המעוננים, הקוסמים והמכשפים, כי עם ישראל אינו נשלט על ידי המזלות או שאר הכוחות שהם מחוברים אליהם. 2. חובה על היהודי להאמין באופן מוחלט כי עם ישראל נשלט רק על ידי הקב"ה עצמו.

מובן מאליו כי בירור רפואי לאבחון מוקדם של מחלות איננו בכלל איסור זה. זוהי פעילות טבעית נחוצה, של מי שמשתדל לשמור על חייו ולהתרחק מסיכונים. הדבר דומה למי שרוצה לצאת לדרך, ומברר האם בדרך שהוא עתיד ללכת ישנם בורות או נחשים ועקרבים. האם הוא חוטא לציווי "תמים תהיה עם ה' אלוהיך"? בודאי שלא. וכך גם במקרה דנן.

ישנן טענות נוספות שנשמעות מדי פעם כנגד בדיקות אלו. אך כל מי שמבקש ללכת בדרך מישור, מבין כי חובתו של האדם להקפיד על הוראות הרופאים, ולבצע את הבדיקות הללו על פי הנחיותיהם. כפי שכותב הרמב"ם בהלכות דעות (פרק ד הלכה א):

"הואיל והיות הגוף בריא ושלם מדרכי השם הוא, שהרי אי אפשר שיבין או ידע דבר מידיעת הבורא והוא חולה, לפיכך צריך להרחיק אדם עצמו מדברים המאבדין את הגוף, ולהנהיג עצמו בדברים המברין והמחלימים".

דברים ברוח זו כתב מורנו הגאון הגדול רבי אשר וייס שליט"א בפסק הלכה שכתב בנושא. רבינו שליט"א מציין כי למרות שאין להורות "חיוב" בדבר, מכל מקום בודאי הדבר בכלל "ההשתדלות הראויה והנכונה בבריאות הגוף והנפש". מפני חשיבות דבריו אנו מצרפים לצד מאמר זה קובץ נוסף ובו מכתבו המלא.

כך גם נכתב בפסק דין מאת דיינים חשובים בישראל¹ מטבת תשע"ח:

"כתב הרמב"ם בהלכות דעות (פרק רביעי) וזה לשונו, הואיל והיות הגוף בריא ושלם מדרכי ה' הוא, שהרי אי אפשר שיבין או ידע והוא חולה, צריך האדם להרחיק עצמו מדברים המאבדים את הגוף, ולהנהיג את עצמו בדברים המברים ומחלימים כו', ע"כ. והנה נתברר לנו על פי רופאים מומחים שיש שכיחות של כששה אחוזים שמגיל חמישים ומעלה עלולים חס ושלום לחלות במחלת סרטן המעי הגס, מחלה זו ניתנת למניעה בכתשעים אחוזים מהמקרים אם מוצאים את המחלה בשלבים מוקדמים, והמלצת הרופאים לבדוק אחת לחמש שנים במכשיר הנקרא קולונסקופ. אשר על כן אנו ממליצים בזאת לשמוע לעצת הרופאים לבדוק כנ"ל, ויהי רצון מלפני אבינו שבשמים שיזכו כל ישראל להנצל מכל נגע ומחלה, ויקויים בנו מקרא שכתוב כל המחלה אשר שמתה על מצרים לא אשים עליך כי אני ה' רופאך".

¹ ביניהם הרב ניסים קרליץ, הרב שמעון בעדני, הרב יצחק זילברשטיין, הרב משה שאול קליין והרב שריאל רוזנברג.

אשר זעליג וייס

כגן 8

פעיה"ק ירושלם ת"ו

בס"ד

כ"ה תשרי ע"ט

כבוד תלמידי אהובי
מורה הוראה מובהק
הרה"ג ר' עקיבא דרשבין שליט"א
רב קהילת נחלת יעקב
ראש כולל זכרון שבתי

במה שביקש ממני לחוות דעתי בדרישת הרופאים בזמנינו לעשות בדיקות לגלוי מוקדם של מחלות קשות שע"י גילוי מוקדם ניתן לרפאם וכאשר חלילה מגלים את המחלה בשלב מתקדם הסכנה גדולה וקשה למצוא מזור ומרפא, כגון סרטן מעי הגס וסרטן השד ועוד מחלות קשות ואכזריות, האם ראוי אכן לעשות בדיקות אלה, או שמא שומר פתאים ה' ואין האדם צריך לחשוש למחלה שאינה ידועה.

ברור ופשוט שאכן ראוי לנהוג כעצת הרופאים ולערוך בדיקות מקובלות שתכליתן גילוי מוקדם של מחלות קשות. ואף שאין לומר בזה חובה לפי ההלכה כיון שלגבי כל אדם מסויים מדובר במיעוט ואין צריך לחשוש למיעוט מ"מ בפיקוח נפש עסקינן, וע"י בדיקות אלה יש בידינו להציל אלפי אנשים לפי דרך הטבע ודאי שזה בכלל ההשתדלות הראויה והנכונה בבריאות הגוף והנפש.

ואין בזה שום חסרון באמונה ובטחון כלל וכלל, אלא כך נאה וכך יאה וכך צריך לנהוג, ולא ישמע שוד ושבר בחוצותינו, אך טוב וחסד ירדפנו כל ימי חיינו.

ביקר

אשר וייס

